

بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ آگاهی ریان

کیومرث بشلیده^۱، محمدنبی صالحی^۲

چکیده

هدف: پژوهشگرانی که در حوزه مرگ و به خصوص مرگ آگاهی و اضطراب مرگ مطالعه می‌کنند، باید از ابزارهایی استفاده کنند که از روایی و پایایی کافی برخوردار باشند تا بتوانند نتایج دقیق‌تر و معتبرتری ارائه دهند. بنابر این، هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس ترجمه شده مرگ آگاهی ریان (۱۹۷۷) بود. **روش:** مطالعه حاضر یک پژوهش روش‌شناسی با طرح توصیفی بود. جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی ایلام در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰ بود که با روش نمونه‌گیری در دسترس، تعداد ۱۶۳ نفر از آنان به عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل مقیاس مرگ آگاهی ریان و مقیاس اضطراب مرگ تمپلر (۱۹۷۰)، نظرات متخصصان و فرم ارزیابی بود. **یافته‌ها:** نتایج بررسی روایی صوری کیفی و کمی، روایی محتوایی و روایی ملاکی از نوع همزمان و پایایی برای مقیاس مرگ آگاهی مطلوب و مناسب بود. همچنین بین مرگ آگاهی و اضطراب مرگ همبستگی منفی و معکوس معناداری وجود داشت ($r = -0/866$). میزان پایایی مقیاس مرگ آگاهی با روش آلفای کرونباخ نیز برابر با ۰/۹۲ بود. **نتیجه‌گیری:** فرم ترجمه شده مقیاس ۱۹ سؤالی مرگ آگاهی ریان از روایی و پایایی مطلوبی برخوردار است و برای اجرای پژوهش در ایران مناسب است.

واژگان کلیدی: مرگ آگاهی، اضطراب مرگ، پایایی، روایی، مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

◇ دریافت مقاله: ۰۰/۰۳/۱۰؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۶/۲۵.

۱. استاد گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز. اهواز، ایران (نویسنده مسئول) / نشانی: اهواز، بلوار گلستان، دانشگاه شهید چمران اهواز /

نمابر: ۳۳۲۲۶۷۷۷ / Email: k.beshlideh@scu.ac.ir/

۲. دکتری تخصصی روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز. اهواز، ایران.

الف) مقدمه

مرگ تنها قطعیت زندگی و بخش اجتناب‌ناپذیر آن است که برگشت‌ناپذیر و ناعلاج است (بالا و میجواری،^۱ ۲۰۱۹). اصطلاح مرگ ممکن است به پایان عمر، پایان یک رویداد یا پایان یک وضعیت اطلاق شود (دافنر و همکاران، ۱۳۹۶). وقتی مرگ اتفاق می‌افتد، هر فردی را از نظر فیزیکی، روان‌شناختی، اجتماعی و معنوی تحت تأثیر قرار می‌دهد. با این حال، افراد نه در مورد مرگ صحبت می‌کنند و نه برای آن آماده می‌شوند. عدم آگاهی، همچنین عدم آمادگی برای مرگ خودمان یا مرگ عزیزانمان به طور اجتناب‌ناپذیری موجب افزایش درد و رنج بیشتری می‌شود و شکیبایی و تحمل‌پذیده مرگ، مردن و داغ‌دیدگی برای فرد داغدار نیازمند طی کردن مراحل است. افراد مختلف ممکن است در آمادگی برای مرگ، درجات متفاوتی از آمادگی را نشان دهند؛ در حالی که برخی از افراد ممکن است مرگ را به عنوان یک موضوع تابو درک کنند و از صحبت کردن درباره آن اجتناب ورزند، سایرین امکان دارد برای فکر کردن درباره مرگ و مردن آمادگی بیشتری داشته باشند ولی ممکن است ندانند که چگونه افکار را به عمل تبدیل کنند. (جان^۲ و همکاران، ۲۰۱۰)

امی ون دورزن^۳ (۱۹۹۷) نویسنده و روان‌درمانگر وجودی می‌نویسد: مرگ یادآور ضروری زندگی است. تنها زمانی که مستقیماً با آن چهره به چهره می‌شویم، می‌توانیم فرصتی را که برای زندگی داریم جدی بگیریم و بهترین استفاده را از آن کنیم (سبزه‌آرای لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۵). همچنین هایدگر^۴ (۱۳۹۹) بیان می‌کند که اگرچه مرگ جسماً ما را نابود می‌کند، اندیشه مرگ نجاتمان می‌دهد و انسان را از شیوه غیر اصیل، منحرف، آسوده و سرشار از نگرانی‌های روزمره به شیوه‌های اصیل و مسئولانه از زندگی انتقال می‌دهد. (همان)

بنابر این، به آسانی می‌توان پی برد که یکی از مفاهیم و متغیرهای مرتبط با مرگ، مفهوم مرگ‌آگاهی^۵ است. فلاسفه، مرگ‌آگاهی را به صورت شیرینی با رگه‌هایی از تلخی توصیف کرده‌اند؛ زیرا نه تنها با اضطراب، ترس و اجتناب مرتبط است، بلکه الهام‌بخش بوده و با نوآوری همراه است و کمک می‌کند تا فرد به عالمی ورای خود پیوندد (سبزه‌آرای لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۵). در واقع؛ مرگ‌آگاهی و مرگ‌اندیشی در برابر غفلت از مرگ قرار دارد. مرگ‌اندیشی همچنان که می‌تواند موجب پیامدهای منفی همچون رکود و سکون، پوچی، نومیدی و افسردگی شود، می‌تواند سبب اصلاح نگرش و رفتار آدمی و ژرف‌اندیشی وی در زندگی و ارزشهای آن شود. در حقیقت؛ شیوه نگرش به مرگ است که تعیین می‌کند باید از آن گریخت و رنج آن را به فراموشی سپرد یا به آن اندیشید و با آن مواجه شد و به سوی آن رفت و آن را

---

1. Bala & Maheshwari
2. Chan
3. Emmy Van Duerzen
4. Heidegger
5. Self-Death Awareness

کیومرث بشلیده و محمدنبی صالحی ♦ 611

آگاهانه پذیرفت. اگر مرگ را به معنی مرگ مطلق، پایان محض و نیستی بدانیم، پیامدهایی همچون نومیدی، پوچی، ترس و... را به دنبال دارد؛ اما اگر آن را به عنوان پل عبور، رهیدن از قفس، وصول به جاودانگی، تکامل، تولد دوباره و آغاز مرحله‌ای نوین از حیات و... بدانیم، سبب مثبت‌اندیشی نسبت به زندگی و معنابخشی به آن می‌شود. در واقع؛ نحوه نگرش به مرگ است که شیوه زندگی فرد را اصیل و معنادار یا غیر اصیل و بی‌معنا می‌کند. (اکبرزاده و همکاران، ۱۳۹۳)

یکی دیگر از مفاهیم و متغیرهای مربوط به مرگ، اضطراب مرگ^۱ است. اضطراب مرگ به عنوان احساس ناراحتی همراه با ترسی که معطوف به مرگ خود یا دیگران است، تعریف می‌شود که مرگ به عنوان پایان حیات در نظر گرفته می‌شود. اضطراب مرگ ترس مداوم، غیر منطقی و مرضی از مرگ یا مردن است (شرمن و همکاران،^۲ ۲۰۱۰؛ فایرستن و کاتلت،^۳ ۲۰۰۹). به عبارت دیگر؛ مرگ به خاطر ماهیت پر ابهام خود، برای خیلی از افراد به صورت یک تهدید نمایان می‌شود و ممکن است منجر به اضطراب مرگ و ترس از مردن شود. در واقع؛ اضطراب مرگ را می‌توان به عنوان مفهومی تقریباً متضاد با آگاهی از مرگ تعریف کرد (سیمون،^۴ ۲۰۱۴؛ امانوئل و همکاران،^۵ ۲۰۰۴)؛ زیرا همان‌طور که اشاره شد، مرگ آگاهی سبب مثبت‌اندیشی نسبت به زندگی و معنابخشی به آن می‌شود. حال آنکه غفلت از مرگ‌اندیشی، سبب نادیده گرفتن ارزشهای زندگی، حقیقت آفرینش و زمینه پیدایش بسیاری از مشکلات در زندگی انسان می‌شود که در نهایت باعث ترس از مردن و اضطراب مرگ می‌شود (اکبرزاده و همکاران، ۱۳۹۳). علاوه بر این، اضطراب مرگ با انواع اختلالات روان‌پزشکی از جمله افسردگی، غم و اندوه و اختلالات اضطرابی، همچنین با سبک زندگی غیر رضایتمندانه، عزت نفس پایین، فقدان هدف در زندگی، منفی‌گرایی و سلامت روانی پایین مرتبط است (بالا و میچواری، ۲۰۱۹؛ سمنووا و استادتلندر،^۶ ۲۰۱۶؛ رستمی و همکاران، ۱۳۹۸). گفتنی است که نتایج مطالعات، بیانگر وجود اضطراب مرگ بالا در اکثریت جمعیت (اعم از جمعیت عمومی و بالینی) است که می‌تواند ناشی از عدم مرگ آگاهی و عدم آموزش کافی مقابله با اضطراب مرگ باشد. (بشرپور و همکاران، ۱۳۹۷)

با توجه به مطالب گفته‌شده، اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش، بیشتر از آن نظر است که موضوع مرگ آگاهی و اضطراب مرگ یکی از چالشهای جدی فکری انسان، به ویژه انسان معاصر است. از طرف دیگر، در بیان اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر لازم است به این نکته نیز اشاره کنیم که درک مفهوم مرگ آگاهی و اضطراب مرگ می‌تواند تأثیر عمیقی بر همه ابعاد زندگی در جمعیت عمومی و همچنین

-
1. Death Anxiety
  2. Sherman, Norman & McSherry
  3. Fireston & Catlett
  4. Simon
  5. Emanuel, Fairclough, Wolfe & Emanuel
  6. Semenova & Stadtländer

612 ♦ بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ‌آگاهی ریان

تأثیر قابل توجهی بر سطح مراقبت‌های لازم و مؤثر در جمعیت‌های بالینی و بیماران داشته باشد. (شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵؛ اکبرزاده و همکاران، ۱۳۹۳)

بنابر این، پژوهشگرانی که در حوزه مرگ و به خصوص مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ مطالعه می‌کنند، باید از ابزارهایی استفاده کنند که از روایی و پایایی کافی برخوردار باشند تا بتوانند نتایج دقیق‌تر و معتبرتری ارائه دهند. متداول‌ترین پرسشنامه‌ای که در زمینه اضطراب مرگ تا به امروز استفاده شده است، مقیاس اضطراب مرگ است که توسط تمپلر طراحی و در سال ۱۹۷۰ منتشر شد. این مقیاس، نگرش آزمودنی‌ها را نسبت به مرگ می‌سنجد. آزمودنی‌ها پاسخ‌های خود به هر سؤال را با گزینه‌های بلی یا خیر مشخص می‌کنند که پاسخ بلی، نشان‌دهنده وجود اضطراب در فرد است (بشرپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵). در زمینه پایایی و روایی این پرسشنامه، پژوهش‌های انجام‌شده نشان‌دهنده پایایی و روایی قابل قبول این ابزار است. (بریور، ۲۰۰۲؛ بشرپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵)

اما در زمینه مرگ‌آگاهی که مفهوم و متغیر جدیدتری است و بر عکس اضطراب مرگ که با پیامدهای منفی همراه است، می‌تواند با پیامدهای مثبت نیز همراه باشد، تحقیقات به مراتب کمتری انجام شده است. مقیاس مرگ‌آگاهی توسط توماس فرانسیس ریان (۱۹۷۷) طراحی شده است و میزان تفکر افراد درباره مرگ و همچنین آگاهی و شناخت آنان را بررسی می‌کند. طبق بررسی‌ها و جستجوهای پژوهشگران این مطالعه در پایگاه‌های مختلف و منابع گوناگون در اینترنت، حداقل در ایران، ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ‌آگاهی بررسی نشده است. بنابر این، هدف پژوهش حاضر بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس ۱۹ سؤالی مرگ‌آگاهی ریان است. بدین منظور، برای مشخص کردن اعتبار یا روایی مقیاس مرگ‌آگاهی، از روش‌های روایی صورتی (کیفی و کمی)، روایی محتوا و روایی ملاکی از نوع همزمان (اجرای مقیاس مرگ‌آگاهی و مقیاس اضطراب مرگ) و برای مشخص کردن پایایی این مقیاس، از روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شده است.

ب) روش پژوهش

مطالعه حاضر یک پژوهش روش‌شناسی^۳ با طرح توصیفی بود که با هدف بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس ۱۹ سؤالی مرگ‌آگاهی ریان (۱۹۹۷) انجام شد. در واقع؛ هدف اصلی این پژوهش، تعیین روایی و پایایی مقیاس مرگ‌آگاهی بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی

---

1. Brewer
2. Thomas Francis Ryan
3. Methodological Research

کیومرث بشلیده و محمدنبی صالحی ♦ 613

ایلام در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ بود که با روش نمونه‌گیری در دسترس، تعداد ۱۶۳ نفر از دانشجویان دختر و پسر در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری به عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه‌های مرگ آگاهی و اضطراب مرگ در اختیار آنها قرار داده شد و البته زمان کافی برای تکمیل این پرسشنامه به آنان داده شد.

گفتنی است قبل از اجرای این پژوهش در گروه نمونه مد نظر، از نظرات ۱۵ متخصص در رشته‌های مختلف (روان‌پزشکی، روان‌شناسی، فلسفه، علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، علوم تربیتی) برای تعیین روایی محتوایی استفاده شد. علاوه بر این، در یک مرحله دیگر نیز نظرات ۱۵ دانشجوی رشته روان‌شناسی (در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) برای تعیین روایی صوری به کار گرفته شد.

به این نکته نیز اشاره کنیم که برای رعایت معیارها و اصول اخلاقی مربوط به پژوهش، قبل از شروع مطالعه، اهداف کلی برای دانشجویان توضیح داده شد و از آنان رضایت آگاهانه برای ورود به مطالعه کسب شد. همچنین به تمامی شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات آنان محرمانه باقی خواهد ماند و نتایج این پژوهش به صورت گروهی تحلیل می‌شود. بنابر این، اصول محرمانه بودن نتایج، رازداری، حق انتخاب و آزادی برای شرکت در این پژوهش رعایت شد. در نهایت پس از جمع‌آوری اطلاعات از طریق نرم‌افزار اس.پی.اس.اس-۲۱، داده‌ها در سطحهای توصیفی و استنباطی توسط شاخصهای فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، آزمون همبستگی و آزمون آلفای کرونباخ، تجزیه و تحلیل شدند.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، برای بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ آگاهی و تعیین روایی، از روشهای روایی صوری (کیفی و کمی)، روایی محتوا و روایی ملاکی (همزمان) و برای تعیین پایایی، از روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد.

یک) روایی صوری: روایی صوری مقیاس مرگ آگاهی در دو سطح کیفی و کمی بررسی شد. در بخش روایی صوری از نوع کیفی، از ۱۵ دانشجوی رشته روان‌شناسی (در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) دعوت به عمل آمد و نظرات آنان در خصوص قابل فهم بودن ترجمه پرسشنامه، تناسب، مشکل، ارتباط و ابهام سؤالات پرسشنامه مرگ آگاهی جمع‌آوری شد و اصلاحات ضروری روی ابزار طبق نظرات صورت گرفت. برای بررسی روایی صوری از نوع کمی نیز از همان ۱۵ دانشجو درخواست شد اهمیت گویه‌های ابزار را در یک مقیاس لیکرت از گزینه بی‌اهمیت (۱) تا بسیار مهم (۵) بیان کنند. سپس امتیاز اهمیت هر گویه از ابزار از طریق «نمره اهمیت × فراوانی» محاسبه شد. در این فرمول، فراوانی برابر بود با تعداد افرادی که نمره ۴ یا ۵ به گویه مد نظر داده بودند و اهمیت برابر بود با نمره ۴ و ۵. نمره اثر بالاتر از ۱/۵ برای هر گویه، مطلوب در نظر گرفته شد.

614 ◇ بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ‌آگاهی ریان

دو) روایی محتوایی: در این مرحله، نسخه فارسی و ترجمه‌شده مقیاس مرگ‌آگاهی به ۱۵ متخصص واجد شرایط (سه نفر متخصص روان‌پزشکی، پنج نفر دکترای روان‌شناسی، دو نفر دکتری علوم اجتماعی، دو نفر دکتری جامعه‌شناسی، دو نفر دکتری علوم تربیتی و یک نفر دکتری فلسفه) داده شد و از آنان درخواست شد پس از بررسی کیفی پرسشنامه بر اساس معیارهای رعایت دستور زبان، استفاده از واژه‌های مناسب، قرارگیری عبارات در جای مناسب خود و امتیازدهی مناسب، بازخورد لازم را ارائه دهند. سپس پرسشنامه طبق پیشنهادهای مختصر دستور زبانی اصلاح شد که در ذیل به نمونه‌ای از این تغییرات اشاره شده است.

قبل از روایی محتوایی کیفی	بعد از روایی محتوایی کیفی
نوشتن وصیت‌نامه؟	به تهیه وصیت‌نامه فکر کرده‌اید؟
چقدر از زندگی شما گذشته است؟	به این فکر کرده‌اید که چقدر از زندگی شما سپری شده است؟
مرگ چگونه است؟	به چستی مرگ فکر کرده‌اید؟

سه) روایی ملاکی (همزمان): برای بررسی روایی ملاکی از نوع همزمان، پرسشنامه مرگ‌آگاهی ریان (۱۹۷۷) و پرسشنامه اضطراب مرگ تمپلر (۱۹۷۰) به صورت همزمان استفاده شدند. البته لازم است بدانیم که اضطراب مرگ مربوط به حالت‌های ناخوشایند و پیامدهای منفی می‌شود، ولی مرگ‌آگاهی جنبه‌های مثبت و پیامدهای مثبت را در بر می‌گیرد. لذا همبستگی بین این دو متغیر باید به صورت منفی و معکوس باشد.

چهار) پایایی با روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ): برای ارزیابی پایایی مقیاس مرگ‌آگاهی، از روش ثبات یا همسانی درونی با ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ثبات درونی ابزاری که بیش از ۰/۷ باشد، مناسب در نظر گرفته شده است. هر چند در برخی از منابع بیان می‌شود میزان مطلوب آلفا حداقل باید ۰/۹ در نظر گرفته شود؛ اما برخی از متخصصان اظهار می‌کنند که میزان آلفای بیش ۰/۹ نشان‌دهنده بالا بودن تعداد سؤالات است و باید از میزان سؤالات کم شود. (مایرز، ۲۰۱۳؛ دی‌ولس، ۲۰۰۳؛ شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵)

ابزار پژوهش

یک) مقیاس مرگ‌آگاهی: مقیاس مرگ‌آگاهی یا آگاهی از مرگ خود^۳ توسط توماس فرانسیس ریان (۱۹۷۷) طراحی شده و دارای ۱۹ سؤال در طیف لیکرتی چهار درجه‌ای (هرگز، به ندرت، گاهی اوقات، اغلب اوقات) است. در نمره‌گذاری این مقیاس به گزینه هرگز=۰، به ندرت=۱، گاهی اوقات=۲ و اغلب اوقات=۳ تعلق می‌گیرد. بنا بر این، کمترین نمره این پرسشنامه، صفر و بیشترین نمره آن، ۵۷ است. پایایی و

1. Mayers
2. DeVellis
3. Self-Death Awareness Scale (SDAS)

کیومرث بشلیده و محمدنبی صالحی ♦ 615

روایی این مقیاس توسط ریان بررسی شده است؛ از جمله برای بررسی روایی صوری، از نظرات ۱۰ متخصص روان‌شناسی استفاده شد و برای بررسی اعتبار محتوایی آن، در بین گروهی از دانشجویان اجرا شد که نتایج نشان داد بین مقیاس مرگ‌آگاهی و مقیاس اضطراب و همچنین شاخصهای فردی در MMPI همبستگی وجود دارد. (ریان، ۱۹۷۷)

دو) مقیاس اضطراب مرگ: این مقیاس که توسط تمپلر در سال ۱۹۷۰ ساخته شد، شامل ۱۵ ماده است و نگرش آزمودنی‌ها را نسبت به مرگ می‌سنجد. آزمودنی‌ها پاسخهای خود به هر سؤال را با گزینه‌های بلی یا خیر مشخص می‌کنند و پاسخ بلی، نشان‌دهنده وجود اضطراب در فرد است. نمرات این مقیاس بین صفر تا ۱۵ متغیر است و حد وسط آن (۶-۷) نقطه برش در نظر گرفته شده است؛ بیشتر از آن (۷ تا ۱۵) اضطراب مرگ بالا و کمتر از آن (۰ تا ۶) اضطراب مرگ پایین در نظر گرفته می‌شود. در پژوهشی، پایایی این پرسشنامه با استفاده از دو روش آلفای کرونباخ و دو نیمه‌سازی بررسی شد که نتایج به ترتیب عبارت بود از ۰/۶۵ و ۰/۷۸ که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول این ابزار است. در پژوهشی دیگر، ثبات درونی پرسشنامه ۰/۷۶ و اعتبار آن از طریق بازآزمون ۰/۸۳ گزارش شده است. (بشپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵)

ج) یافته‌ها

تعداد ۱۶۳ نفر از دانشجویان دختر و پسر در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری با میانگین سنی ۲۶/۸ و انحراف استاندارد ۲/۸۷ در این پژوهش شرکت کردند. از این بین، ۱۰۷ نفر دختر (۶۵/۶۴ درصد) و ۵۶ نفر پسر (۳۴/۳۶ درصد) بودند. همچنین ۹۲ نفر (۵۶/۴۴ درصد) در مقطع کارشناسی، ۶۱ نفر (۳۷/۴۳ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد و ۱۰ نفر (۶/۱۳ درصد) در مقطع دکتری مشغول به تحصیل بودند. در این بین، ۱۱۷ نفر (۷۱/۷۷ درصد) مجرد و ۴۶ نفر (۲۸/۲۳ درصد) متأهل بودند.

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار متغیرهای مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ در گروه نمونه

شاخص متغیر	میانگین (M)	انحراف معیار (SD)
مرگ‌آگاهی	۳۰/۸۲	۱۰/۰۳
اضطراب مرگ	۸/۲۳	۲/۲۴

616 ♦ بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ‌آگاهی ریان

جدول ۱، میانگین و انحراف معیار متغیرهای مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ را در گروه نمونه نشان می‌دهد. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد، میانگین و انحراف معیار متغیر مرگ‌آگاهی در گروه نمونه برابر با ۱۰/۰۳، ۳۰/۸۲ و میانگین و انحراف معیار متغیر اضطراب مرگ در گروه نمونه برابر با ۲/۲۴، ۸/۲۳ است.

جدول ۲: نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ

متغیر	مرگ‌آگاهی	اضطراب مرگ
مرگ‌آگاهی	۱	-۰/۸۶۶
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد	۱۶۳	۱۶۳
اضطراب مرگ	-۰/۸۶۶	۱
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد	۱۶۳	۱۶۳

جدول ۲، نتایج آزمون همبستگی پیرسون را برای بررسی اعتبار یا روایی ملاکی (از نوع همزمان) بین متغیرهای مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ در گروه نمونه نشان می‌دهد. همان‌طور که نتایج این آزمون نشان می‌دهد، بین مرگ‌آگاهی و اضطراب مرگ در گروه نمونه دانشجویان رابطه منفی و معکوس معناداری وجود دارد ($r = -0/866, P < 0/000$). به عبارت دیگر؛ با افزایش میزان مرگ‌آگاهی، میزان اضطراب مرگ کاهش می‌یابد و برعکس؛ همچنین با کاهش میزان مرگ‌آگاهی، میزان اضطراب مرگ افزایش می‌یابد و برعکس.

گفتنی است که برای برآورد روایی صوری از نوع کیفی، نظرات جمع‌آوری و اصلاحات مورد نیاز اعمال شد. برای برآورد روایی صوری از نوع کمی، با توجه به محاسبه ضریب اثر بالاتر از ۰/۵ برای هر یک از گویه‌ها، روایی صوری کمی مناسب ارزیابی شد. در نهایت، برآورد روایی محتوای کیفی نیز پس از اصلاح ابزار توسط متخصصان واجد شرایط و اصلاحات لازم دستور زبانی، تأیید شد.

جدول ۳: نتایج آزمون آلفای کرونباخ و همبستگی درون‌رده‌ای برای بررسی پایایی مقیاس مرگ‌آگاهی

شاخص	ضریب آلفای کرونباخ	همبستگی درون‌رده‌ای	حد پایین	حد بالا	سطح معناداری
مرگ‌آگاهی	۰/۹۲۸	۰/۹۸۰	۰/۹۵۱	۰/۹۹۲	۰/۰۰۰

جدول ۳، نتایج آزمون آلفای کرونباخ را برای تعیین میزان پایایی (روش همسانی درونی) در مقیاس مرگ‌آگاهی نشان می‌دهد. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد، ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس مرگ‌آگاهی برابر با ۰/۹۲ می‌باشد که نشان می‌دهد مقیاس مرگ‌آگاهی از ثبات و همسانی درونی یا پایایی بسیار مطلوبی برخوردار است.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه ۱۹ سؤالی مرگ‌آگاهی ریان (۱۹۷۷) روی دانشجویان انجام گرفت. نتایج این مطالعه نشان داد که مقیاس ترجمه شده مرگ‌آگاهی از روایی و پایایی مناسب و

کیومرث بشلیده و محمدنبی صالحی ♦ 617

مطلوبی برخوردار است. به عبارتی، برای تعیین روایی از روشهای روایی صوری (کیفی و کمی)، روایی محتوایی و روایی ملاکی (همزمان) و همچنین تعیین پایایی، از روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد. تحلیل نتایج نشان داد مقیاس ترجمه شده ۱۹ سؤالی مرگ آگاهی از روایی و پایایی مناسب و مطلوبی برخوردار است. به عبارت دقیق‌تر؛ در این پژوهش علاوه بر بررسی و تأیید پایایی، روایی صوری و روایی محتوایی مقیاس ترجمه شده ۱۹ سؤالی مرگ آگاهی ریان (۱۹۷۷)، برای تعیین روایی ملاکی (همزمان) این مقیاس، پرسشنامه اضطراب مرگ تمپلر (۱۹۷۰) نیز اجرا شد. تحلیل نتایج نشان داد بین مرگ آگاهی و اضطراب مرگ، همبستگی منفی و معکوسی وجود دارد. در واقع؛ با افزایش میزان مرگ آگاهی میزان اضطراب مرگ کاهش می‌یابد و برعکس. همچنین با کاهش میزان مرگ آگاهی، میزان اضطراب مرگ افزایش می‌یابد و برعکس.

در تبیین این نتایج می‌توان این‌گونه استدلال کرد که مقابله با مرگ و نگرانی ناشی از گریزناپذیری از آن، یک سردرگمی روانی منحصر به فرد برای انسان است و ممکن است منجر به اضطراب مرگ شود که این اضطراب، حالت‌های ناخوشایند و پیامدهای منفی به دنبال دارد (شریف‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵). اما در مقابل، مرگ آگاهی گرچه تجربه‌ای مرزی و دوبله‌ای است، ولی می‌تواند انسان را از سطح روزمره زندگی و جستجوی تأیید دیگران که در پیگیری آرزوهای بیرونی دیده می‌شود، به سطح هستی‌شناسانه زندگی و در نتیجه، پیگیری زندگی‌ای اصیل و تجربه سرزندگی سوق دهد. (سزیه‌آرای لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۵)

در واقع؛ بر خلاف اضطراب مرگ که جنبه منفی دارد، مرگ آگاهی هم جنبه منفی و هم جنبه مثبت دارد. به بیان دیگر؛ بر عکس اضطراب مرگ که با سردرگمی روانی، نگرانی و پیامدهای منفی همراه است، مرگ آگاهی مفهومی الهام‌بخش است که با نوآوری همراه است و کمک می‌کند تا فرد به عالمی ورای خود پیوندد؛ یعنی مرگ آگاهی ممکن است از یک سو موجب برانگیختن اضطراب و به کارگیری سازوکارهای دفاعی نزدیک (از قبیل انکار و سرکوبی که افکار مرگ را از سطح هشیار ذهن خارج می‌کنند) و دور (سازوکارهایی که جاودانگی نمادین به فرد می‌بخشند و باوری از خلدشه‌ناپذیری و وجود نجات‌دهنده غایی را در وی شکل می‌دهند) شود و از سوی دیگر، به صورت تجربه‌ای برانگیزاننده، سبب شود تا فرد در پی یافتن معنایی در زندگی خود باشد و شیوه‌ای اصیل از زندگی را در پیش گیرد. (بالوم، ۱۳۹۹؛ پزینسکی و همکاران، ۱۹۹۹)

گفتنی است با توجه به فرهنگ اسلامی در جامعه ما، توجه به پیامدهای سازنده مرگ آگاهی (مرتبط و همسو با تعالیم اسلامی)، به عنوان عاملی که فرد را به سوی یافتن معنای زندگی سوق می‌دهد و منجر به دیدگاه هستی‌شناسانه برای زندگی فرد می‌شود، امری مهم و حیاتی است؛ زیرا مادی‌گرایی و ارزشگذاری محوری آرزوهای بیرونی، راهبرد مقابله‌ای مؤثری برای کاهش اضطراب مرگ نیستند؛ در حالی که توجه به تأکیدها و ارزشهای اسلامی در زمینه مرگ آگاهی، راهبردهای مؤثرتری اند. در تأیید این دیدگاه و همسو با تبیین و تحلیل‌های این پژوهش، نتایج

618 ♦ بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مرگ‌آگاهی ریان

مطالعات ما کالمز و بالسکوویچ (۲۰۱۱) در زمینه پاسخهای فرهنگی متفاوت به برجستگی مرگ، نشان داد که تفاوت افراد در جوامع شرقی و جمع‌گرا نسبت به افراد در جوامع غربی و فردگرا، بعد از قرارگیری در شرایط برجستگی مرگ، قابل تأمل است. این محققان نشان دادند که شرکت‌کنندگانی از نژاد آسیایی-آمریکایی (فرهنگ جمع‌گرا) پس از قرار گرفتن در شرایط برجستگی مرگ، نگرش مثبت‌تر و رفتار نועدوستانه‌تری را نسبت به افراد با هنجارهای فرهنگی غربی (فرهنگ فردگرا) نشان دادند. برای مثال، آنها فردی که در یک تصادف رانندگی بدون هیچ‌گونه تقصیری فلج شده بود، کمتر سرزنش کردند. در واقع؛ مطابق با تبیین محققان، افراد نمونه به دنبال مرگ‌آگاهی، در تناسب با فرهنگ جمع‌گرایشان و اهمیتی که انسجام اجتماع و مردم برای حرمت خود آنها داشت، رفتار کردند. (ما کالمز و بالسکوویچ، ۲۰۱۱؛ سبزه‌آرای لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۵)

در نهایت، در تبیین نتایج این پژوهش به لحاظ رویکردها و دیدگاههای روان‌شناسی می‌توان به دیدگاه وجودی اشاره کرد. برای مثال، هایدگر از بنیانگذاران پارادایم‌های فلسفی قرن بیستم، فیلسوفی اگزیستانسیالیست است که با تأسیس هستی‌شناسی بنیادی، پرسش از حقیقت وجود را طرح کرد و با طرح مفاهیم هستی‌شناسانه، طرحی تازه برای زندگی اصیل و انسان اصیل در افکند. در واقع؛ مطابق با دیدگاه روان‌درمانی وجودی، زمانی فرد زیستنی اصیل خواهد داشت که بتواند شجاعانه با امکانیت مرگ رویارو شود؛ زیرا اضطراب ناشی از مرگ‌آگاهی و بر عهده گرفتن مسئولیت زیستن، انرژی زندگی است. در واقع؛ روان‌درمانگر وجودی به دنبال کاهش اضطراب و بشارت‌دهنده زندگی‌ای کاملاً ایمن نیست؛ بلکه افراد را تشویق می‌کند تا با اضطراب رویارو شوند، آن را بپذیرند و یاد بگیرند از آن لذت ببرند و استفاده کنند. (مجیدی، ۱۳۹۷؛ سبزه‌آرای لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۵)

به طور خلاصه، با توجه به نقش و تأثیر سازنده مرگ‌آگاهی و پیامدهای مثبت آن برای انسان، لازم است برای بررسی و سنجش مفهوم و متغیر مرگ‌آگاهی، ابزار معتبر و پایا داشته باشیم؛ که در این پژوهش به بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی یا تعیین پایایی و روایی مقیاس ترجمه شده ۱۹ سؤالی مرگ‌آگاهی ریان (۱۹۷۷) پرداخته شد. نتایج نشان داد که این مقیاس، از روایی و پایایی مطلوب و مناسبی برای اجرا در پژوهشهای داخلی برخوردار است.

در انتها گفتنی است که این پژوهش همانند سایر پژوهشها، محدودیتهایی داشت؛ از جمله اینکه جامعه آماری آن شامل دانشجویان بود؛ حال آنکه متغیر مرگ‌آگاهی در جوامع آماری بالینی از قبیل بیماران مزمن، بیماران سرطانی، بیماران کرونایی و... می‌تواند تأثیر و نقش بیشتری داشته باشد. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهشهای آتی، این متغیر در جوامع آماری بالینی و بیماران بررسی شود.

منابع

- اکبرزاده، فریبا؛ مهدی دهباشی و جعفر شانظری (۱۳۹۳). «بررسی و تحلیل تطبیقی مرگ و رابطه آن با معنای زندگی از دیدگاه مولوی و هایدگر». *الهیات تطبیقی*، ش ۵(۱۱): ۲۰-۱.
- بشرپور، سجاد؛ نسا کاظمی و محمدنبی صالحی (۱۳۹۷). «اثر بخشی روان‌درمانی گروهی مثبت‌نگر بر خود متمایزسازی و اضطراب مرگ در زنان مبتلا به سرطان پستان». *فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی سبزوار*، ش ۲۵(۵): ۷۳۹-۷۳۲.
- دادفر، محبوبه؛ دیوید لستر، علی‌اصغر اصغر نژاد فرید، محمد کاظم عاطف وحید و بهروز بیرشک (۱۳۹۶). «مدل مفهومی 8A برای آموزش مرگ». *شفای خاتم*، ش ۵(۴): ۱۰۹-۹۹.
- رستمی، مریم؛ کبری نصرتی، گلین مهدی‌نژاد گرگی و میترا کبیری (۱۳۹۸). «اضطراب مرگ در سالمندان: نقش سرسختی روان‌شناختی و التزام عملی به نماز». *روان‌شناسی پیری*، ش ۵(۴): ۳۲۰-۳۰۹.
- سبزه‌آرای لنگرودی، میلاد؛ نادر حاجلو، سجاد بشرپور و عباس ابوالقاسمی (۱۳۹۵). «مرگ‌آگاهی تجربه‌ای بیدارکننده: دو مطالعه بر اضطراب مرگ و ارزشگذاری آرزوهای بیرونی». *پژوهش در سلامت*، ش ۱۰(۴): ۲۹-۱۹.
- شریف‌نیا، حمید؛ سعید پهلوان شریف، امیرحسین گودرزبان، علی‌اکبر حق‌دوست، عباس عبادی و محمدعلی سلیمانی (۱۳۹۵). «ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس گسترده شده اضطراب مرگ تمپلر در نمونه‌ای از جانبازان شیمیایی ایران». *حیات*، ش ۲۲(۳): ۲۴۴-۲۲۹.
- مجیدی، مریم (۱۳۹۷). «فروغ فرخزاد و مرگ‌آگاهی دازای در اندیشه هستی‌شناسانه هایدگر». *اولین کنفرانس ملی تحقیقات بنیادین در مطالعات زبان و ادبیات*. تهران: <https://civilica.com/doc/785773>
- هایدگر، مارتین (۱۳۹۹). *هستی و زمان*. ترجمه سیاوش جمادی. تهران: ققنوس، چ نهم.
- یالوم، اروین دی (۱۳۹۹). *روان‌درمانی اگزستانسیال*. ترجمه سیده حبیب. تهران: نی، چ سیزدهم.
- Bala, R. & SK. Maheshwari (2019). *DDaath aeeceety ddd aaath ssssss ssnn mmng eleell*". *International Journal of Psychiatric Nursing*, 5(1): 55-59.
- Brewer, G. (2002). *Differing death scenarios: self- esteem and Death anxiety [Dissertation]*. Johnson City, Tennessee: East Tennessee State University.
- Chan, W.C.H.; A.F. Tin, C.H.Y. Chan, C.L.W. Chan & ACW. Tang (2010). "ttt ruuuu ng the AA mllll in aaath ddttt inn taaigggg: promoting planning for end – ff life rrre fr Hnng Kggg Ceeee". *Illness Crisis & Loss*, 18(1): 49-62.

- DeVellis, R.F. (2003). **Scale development: theory and applications**. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Emanuel, E.J.; D.L. Fairclough, P. Wolfe & L.L. Emanuel (2004). **Till gggg g ith temniaally ill aatitt s ddd tiii r rriiii rrrs uuut death, dyi,,, ddd eeevmmnt: is it ttrssffl ? Is it hllpf???**. *Arch Intern Med*. 164(18).
- Fireston, R. & J. Catlett (2009). **Beyond death anxiety: Achieving life-affirming death awareness**. New York: Springer Publishing Company.
- Ma-Kellams, C. & J. Blascovich (2011). **CDI tlll ly Divrrnnt Rssnnnes to rrr tality iiiii eeee**". *Psychological Science*, 22: 1019-1024.
- Mayers, A. (2013). **Introduction to statistics and SPSS in psychology**. New York: Pearson Education Limited.
- Pyszczynski, T.; J. Greenberg & S. Solomon (1999). **AA dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related tuuutt :: nn xxtss inn of trroor maaaeemttt tooo**". *Psychological review*, 106(4): 835.
- Ryan, Thomas Francis Jr. (1977). **The Development of the Self-Death Awareness Scale**. Masters Theses. 3347. <https://thekeep.eiu.edu/theses/3347>.
- Semenova, V. & L.M. Stadlander (2016). **DDaath aeeet,, pppeesiiinn, ddd iiiii gg in fmmily rriiii eess**". *Journal of Social, Behavioral, and Health Sciences*, 10(1): 34-48.
- Sherman, D.W.; R. Norman & C.B. McSherry (2010). **AAmmppiii nnnof death anxiety and quality of life of patients with advanced cancer or ASSS ddd tiii r family aaeii vrrs**". *Journal Assoc Nurses AIDS Care*, 21: 99-13.
- Simon, D. (2014). **DDtt h Aeeety in llll iative Ceee**". *Palliative Medicine Care*, 1(1): 2, 1-3.

